

УДК 336.22

Коляда Т.А., Ковалюк А.В.

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ПОДАТКОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАБІЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Мета статті полягає у визначенні сутності, значення та впливу податкових інструментів бюджетно-податкової політики на процес забезпечення стабілізації національної економіки.

У результаті дослідження було доведено, що податкові інструменти, як перспективний напрямок впливу на економічні процеси в країні, є важливою складовою у сфері бюджетно-податкової політики, спрямованою на стабілізацію негативних тенденцій та усунення подальших загроз спаду економіки країни. Проаналізовано динаміку зміни обсягів податкових надходжень до бюджетів, тенденції зміни рівнів податкових ставок та фактори соціально-економічного впливу на такі зміни. Обґрунтовано необхідність виокремлення та законодавчого закріплення системи градації податкових ставок, як одного з головних інструментів податкового регулювання держави в умовах несприятливих довгострокових тенденцій посткризового розвитку економіки. Доведено необхідність запровадження контролю щодо сплати податкових платежів у розрізі такої градації податкових ставок.

Ключові слова: *податки, податкові інструменти, стабілізація національної економіки, бюджетно-податкова політика.*

Коляда Т.А., Ковалюк А.В.

СУЩНОСТЬ И ЗНАЧЕНИЕ НАЛОГОВЫХ ИНСТРУМЕНТОВ В ОБЕСПЕЧЕНИИ СТАБИЛИЗАЦИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Цель статьи заключается в определении сущности, значения и влияния инструментов бюджетно-налоговой политики на процесс обеспечения стабилизации национальной экономики.

В результате исследования было доказано, что налоговые инструменты, как перспективное направление воздействия на экономические процессы в

стране, является важной составляющей в сфере бюджетно-налоговой политики, направленной на стабилизацию негативных тенденций и устранения дальнейших угроз спада экономики страны. Проанализирована динамика изменения размеров налоговых поступлений в бюджеты, тенденции изменения уровней налоговых ставок и факторы социально-экономического воздействия на такие изменения. Обоснована необходимость выделения и законодательного закрепления системы градации налоговых ставок, как одного из главных инструментов налогового регулирования государства в условиях неблагоприятных долгосрочных тенденций посткризисного развития экономики. Доказана необходимость внедрения контроля по уплате налоговых платежей в разрезе такой градации налоговых ставок.

Ключевые слова: налоги, налоговые инструменты, стабилизация национальной экономики, бюджетно-налоговая политика.

Koliada T.A., Kovalyuk A.V.

ESSENCE AND MEANING OF TAX INSTRUMENTS IN PROVIDING STABILIZATION OF THE NATIONAL ECONOMY

The aim of the article is to determine the essence, value and impact of tax instruments of fiscal policy on ensuring the stabilization of the national economy.

As a result of the study, it was proved that tax instruments, as a promising direction of influence on economic processes in the country, are an important component in fiscal policy aimed at stabilizing negative trends and eliminating further threats to the decline of the country's economy. The dynamics of changes in the level of tax revenues in the budgets, trends in changes in the level of tax rates and factors of socio-economic impact on such changes are analyzed. The necessity of separation and legislative consolidation of tax rate grading system as one of the main instruments of state tax regulation in the conditions of unfavorable long-term tendencies of post-crisis development of economy is substantiated. The necessity of implementation of control over payment of tax payments is proven in the context of such gradation of tax rates.

Keywords: tax, tax instruments, stabilization of the national economy, fiscal policy.

Постановка проблеми. Основними завданнями в процесі управління державою та її соціально-економічною системою є не лише забезпечення конкурентоспроможності країни на міжнародному ринку, запровадження ефективних механізмів наповнення державного бюджету, але й забезпечення стабільності національної економіки в періоди зміни економічних тенденцій та циклів.

В сучасних умовах економіка будь-якої країни постійно зіштовхується з нестабільністю, проявами глибокої стагнації, коливаннями дохідності державного бюджету, відсутністю збалансованості державного бюджету та раціональною бюджетно-податковою політикою, тобто явними ознаками економічної кризи. В той же час, уявлення про стабільність, зростання та збалансованість бюджету видається складним для розуміння. Саме тому, коли бюджетно-податкова політика має контрпродуктивний характер, науковці задаються питанням, чи слід жертвувати бюджетною раціональністю для короткострокового зростання. Тому у будь-яких економічних дискусіях, погляд на ситуацію з такого ракурсу завжди є виправданим кроком для подальших досліджень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями вивчення ефективних механізмів бюджетно-податкового регулювання, системи податкових інструментів та їх впливом на процес стабілізації національної економіки, займалися ряд вітчизняних науковців, зокрема: В. Андрущенко, В. Гмиря, В. Гейць, Ю. Іванов, А. Кізим, М. Кужелев, А. Крисоватий, В. Мельник, В. Опарін, П. Пашко, Л. Тарангул, В. Унінець-Ходаківська, А. Чухно, В. Федосов, С. Юрій. Серед зарубіжних вчених варто відзначити таких, як: Хав'єр Дебрун, Радхіка Капур, Крістіан Е. Веллер, Дж. Кейнс, Барнет Шерман тощо. Однак, на сьогодні особливий науковий інтерес викликає не характеристика сукупності наявних податкових інструментів, а дослідження ефективності їх

використання в Україні з урахуванням сучасної парадигми розвитку світового господарства.

Метою статті. Метою є визначення сутності, значення та впливу інструментів бюджетно-податкової політики на процес забезпечення стабілізації національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Сучасний розвиток економіки відбувається під значним впливом глобалізаційних процесів. При цьому основними його формами прояву є зростання обсягу міжнародної торгівлі, пришвидшення руху міжнародного капіталу, висока конкуренція, різке зростання ролі транснаціональних компаній у міжнародному господарстві та торгівлі, формування загальносвітової системи менеджменту господарської діяльності та зростання ролі інформаційних технологій у розвитку економіки.

Саме тому, за умов позитивних тенденцій розвитку національної економіки та виходу її на міжнародну арену, вагому роль відіграє податкове регулювання. Податки, завдяки виконанню однієї зі своїх функцій – регулюючої, сприяють створенню сприятливих умов для функціонування великої кількості суб'єктів господарювання, створенню належних умов для здійснення ними різного роду господарської діяльності.

Важливою складовою державного регулювання економіки є визначення стабільних джерел надходжень до державного бюджету України, що, у свою чергу, неможливе без наукового прогнозування цих показників [1, с.6].

Складна ситуація сучасного етапу розвитку національної економіки України спонукає до пошуку ефективних фіскальних інструментів подолання негативних тенденцій розвитку економіки. В даному розрізі погляду на проблему стабілізації національної економіки варто приділити увагу поняттю «податкове регулювання». На думку Ю.Б. Іванова, А.І. Крисоватого, А.Я. Кізими, В. В. Карпова [2, с.352], податкове регулювання – це заходи непрямого впливу на економіку, економічні та соціальні процеси шляхом зміни видів податків, податкових ставок, встановлення податкових пільг, зменшення або збільшення податкового навантаження.

Механізм податкового регулювання слід розглядати як сукупність взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих елементів: економічне, політико-правове та соціально-культурне середовище, мету, принципи та інструменти податкового регулювання, суб'єкти та об'єкти, за допомогою яких формується процес та представляється послідовністю етапів розвитку та цілеспрямованістю впливу на стабілізацію національної економіки.

Бюджетно-податкова політика має стабілізуючий ефект для економіки, якщо бюджетний баланс – різниця між витратами та доходами – зростає, коли випуск підвищується і зменшується, коли він падає. Наприклад, якщо будуть прийняті необґрунтовані рішення, законодавці можуть припустити зменшення обсягів податкових надходжень пропорційно із доходами (або навіть навмисно знизити податкові ставки) і дозволити таким чином зрости кількості безробітних із рівнем безробіттям в країні. Такий спосіб зможе збільшити доходи та купівельну спроможність для окремих осіб і підтримає попит. Законодавці можуть також підвищувати попит безпосередньо, свідомо витрачаючи більше бюджетних коштів, тобто збільшуючи державні видатки. Відповідність збалансованості державного бюджету економічній активності явно є ключем до розуміння вкладу фіскальної політики у вихідну стабільність держави.

Податкові інструменти є основними в процесі забезпечення держави необхідними фінансовими ресурсами для виконання останньою покладених на неї функцій. Фіскальна політика може сприяти макроекономічній стабільності країни за допомогою автоматичного зменшення державних заощаджень під час спаду та збільшення під час економічних підйомів, що пом'якшує потрясіння щодо національних витрат [3].

Так відбувається автоматична стабілізація, оскільки податкові надходження, як правило, схильні зростати пропорційно до рівня зростання національного доходу та витрат, тоді як державні витрати відображають державні зобов'язання незалежно від бізнес-циклу та програм, які спеціально розроблені для підтримки витрат під час спаду, включаючи допомогу по

безробіттю. Також, оскільки державне споживання є менш нестабільне, ніж інші компоненти ВВП, то таким чином державний сектор сприяє досягненню стабільності шляхом простого ефекту комбінування державних видатків.

Також уряд може навмисно змінювати державні видатки та податкові інструменти для компенсації коливання бізнес-циклу. Тоді структура податкової та трансферної системи може бути побудована таким чином, щоб максимізувати економічну ефективність та гнучкість на ринку, тим самим підвищуючи стійкість економіки перед кризовими явищами. Саме поняття «фіскальної стабілізації» напряду стосується цих двох каналів впливу на економічні процеси в країні.

Аналіз доходів та видатків державного бюджету України з період з 2012 по 2017 роки, а також сума податкових надходжень та динаміка зміни рівня інфляції в країні, вказують на неефективну політику управління загальнодержавними економічними процесами, а також на відсутність злагодженої та ефективної фіскальної політики щодо стабілізації та сталого розвитку економіки країни (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка показників державного бюджету та податкових надходжень України за 2013-2017 рр.

Роки	Доходи, млн. грн.	Видатки, млн. грн.	Дефіцит державного бюджету, у % до ВВП	Податкові надходження, млн. грн.	Рівень податкових надходжень до попереднього року, %
2013	339180,3	403403,2	-4,45	341 165	-1,96
2014	357084,2	430217,8	-4,98	355428,00	4,10
2015	534694,8	576911,4	-2,28	507636,00	42,82
2016	616274,8	684743,4	-2,94	650782,00	28,20
2017	793265	839243,7	-1,6	828159,00	27,26

Джерело: розраховано автором за даними Державної казначейської служби України (<http://treasury.gov.ua>) та Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua>)

Як видно з таблиці 1, за період з 2012 по 2017 роки за темпами зміни доходів та видатків Державного бюджету переважала видаткова частина, хоча надходження податкових платежів пропорційно збільшувалися з року в рік.

Важливим та ефективним інструментом стабілізації національної економіки у періоди рецесії чи стагнації є податкові ставки. Податкова ставка – основна рушійна сила, що безпосередньо впливає на величину дохідності бюджетів. Фактично, це відсоткова частка, яку суб'єкти господарювання та населення повинні сплатити з суми доходів до бюджету відповідного рівня за використання тих чи інших благ та послуг, наданих їм державою. В *табл. 2* представлено тенденції змін розмірів податкових ставок в Україні за основними видами податків та зборів за період з 2014 по 2018 роки.

Таблиця 2

**Динаміка зміни ставок бюджетоутворюючих податків
у 2014-2018 роках**

Податок	Ставки				
	2014	2015	2016	2017	2018
ПДВ	20%	20%	20%	20%	20%
ПДФО	15 та 17 %	15 та 20 %	18%	18%	18%
Податок на прибуток підприємств	18%	18%	18%	18%	18%
Податок на нерухомість	відсутній	До 2 % мін. Заробітної плати	До 3 % мін. Заробітної плати	До 3 % мін. заробітної плати	До 1,5 % мін. заробітної плати
Транспортний податок	відсутній	25000 грн./рік	25000 грн./рік	25000 грн./рік	25000 грн./рік
Акцизний податок: Лікєро-горільчані вироби:	32 грн. за 1 л. 100% спирту	70,53 грн. за 1 л. 100% спирту	105,8 грн. за 1 л. 100% спирту	118,5 грн. за 1 л. 100% спирту	126,96 грн. за 1 л. 100% спирту
Тютюнові вироби:	272,7 грн/1000 штук	304,11 грн/1000 штук	425,75 грн/1000 штук	445,56 грн/1000 штук	577,98 грн/1000 штук
Пиво:	1,24 грн./1 л.	1,24 грн./1 л.	2,48 грн./1 л.	2,78 грн./1 л.	2,78 грн./1 л.
Бензин:	198 євро/1	202 євро/1	До 1.03.16-	171,5 євро/1	213,5

	тонна	тонна	228 євро/1 тонна з 1.03.16- 171,5 євро/1 тонна	тонна	євро/1 тонна
Електроенергія:	3,2%	3,2%	3,2%	3,2%	3,2%
Військовий збір	1,5%	1,5%	1,5%	1,5%	1,5%

Джерело: Побудовано автором на основі положень податкового законодавства України.

Розміри податкових ставок змінюються відповідно до економічних та політичних умов в країні, що сприяє накопиченню грошових ресурсів в бюджетах та подальшому їх використанню за відповідними напрямками. Наприклад, враховуючи зміну розміру ставки акцизного податку, можна помітити тенденцію до збільшення податкових надходжень від адміністрування цього податку. Це зумовлено рядом причин, серед яких можна виділити дві основні: по-перше, відомо, що підакцизні товари користуються високим попитом на внутрішньому ринку України та мають великі обсяги експорту закордон (це зокрема, електроенергія, алкоголь та тютюнові вироби) і тому збільшення ставок призведе до зростання обсягів податкових надходжень до бюджетів. По-друге, зростання розміру ставки податку може дестимулювати покупців шкідливих товарів купувати їх у майбутньому, тобто це буде розглядатися як певна превентивна дія на попередження негативних наслідків в сфері охорони здоров'я країни.

Враховуючи динаміку змін податкових ставок слід провести аналіз тенденцій зміни сум податкових надходжень до Державного бюджету України у розрізі окремих податків та зборів, а також загальної суми податкових надходжень до бюджету, що представлено у табл. 3.

Таблиця 3

**Динаміка показників податкових надходжень України
за 2012-2017 рр.**

Податок\Рік	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ПДВ	187 786	181 717	189 241	246 858	329 911	434 041
ПДФО	68 092	72 151	75 203	99 983	138 782	185 686
Акцизний	38 429	36 668	45 100	70 795	101 751	121 449

податок						
Податок на прибуток	55 793	54 994	40 201	39 053	60 223	73 397
Місцеві податки та збори	5457	7314	8056	27 041	42 261	53 282
Плата за користування надрами	3272	14 225	19 620	38 008	40 781	44 979
Ввізне мито	12 986	13 265	12 389	39 881	20 001	23 898
ВСЬОГО	347 986	341 165	355 428	507 636	650 782	828 159

Джерело: Побудовано автором на основі <http://cost.ua/budget/>

Аналіз динаміки податкових надходжень до Зведеного бюджету в розрізі кожного з податку показує нам прогресивну динаміку зростання сум надходжень по кожному податку та збору в цілому. Така тенденція пояснюється тим, що у структурі податкових надходжень найбільшу частку займають надходження від сплати ПДВ, зростання надходжень якого залежні від рівня інфляції та рівня споживчих цін усередині держави. Прослідковується тенденція до зростання сплачених сум ПДВ, яка у 2017 році зросла у 2,4 рази в порівнянні з 2012 роком. Оскільки ПДВ – це непрямий податок на споживання товарів та послуг, базою оподаткування якого є ціна товару, то така тенденція, насамперед, пов'язана із зростанням рівня інфляції в межах країни та нестабільністю курсу національної валюти щодо валюти контракту.

Зростання сплачених сум ПДФО у 2,7 рази за останні 5 років свідчить про зміну розміру об'єкта оподаткування, оскільки ставка податку залишається незмінною. Тобто, зростання обсягу надходжень пов'язано з ростом мінімальних гарантованих сум для працездатного населення – мінімальної заробітної плати. Фактично, обсяг надходжень працездатної особи зріс, проте купівельна спроможність залишилася на тому ж рівні, або навіть, знизилася у зв'язку з інфляційними процесами.

Надходження від сплати акцизного податку зросли майже у 3,2 рази за останні 5 років. Така тенденція у більшій мірі пов'язана із суттєвою зміною ставок податку на підакцизні товари, зокрема на паливо та алкогольні і тютюнові напої. Така залежність прослідковується напряду, оскільки у 2017

році ставки акцизного податку зросли від 1,08 до 3,96 раз, у свою чергу, як уже зазначалося, надходження від сплати даного податку зросли теж у 3,16 рази.

Щодо податку на прибуток підприємств, то надходження від його сплати зазнали суттєвих коливань у розрізі останніх п'яти років. У 2014 і 2015 року прослідковувалося зменшення обсягу податкових платежів за даним податком, наступні два роки відбулося підвищення обсягу сплати, проте лише у 1-1,3 рази. Така ситуація пояснюється складними економіко-політичними умовами в країні у 2014-2015 роках: політичні трансформації, військова агресія, анексія територій та економічна рецесія. Все це змушувало велику кількість підприємців закривати власний бізнес через неприбутковість діяльності. Також велика кількість платників залишилася на непідконтрольних українській владі територіях, тобто відбулося зменшення кількості платників. Третій аспектом, який суттєво вплинув на зменшення обсягу надходжень та його несуттєвому зростанню у подальшому, є відхід потенційних платників податку на прибуток у тіньовий сектор економіки.

В загальному ж сума податкових надходжень до зведеного бюджету країни збільшувалася, проте варто відзначити, що така тенденція не супроводжується суттєвим покращенням економічної ситуації в країні чи підвищенням рівня життя населення країни. Це фактично маневр самообману, оскільки збільшення сум надходжень не гарантувало економічного зростання, збільшення обсягу валового внутрішнього продукту чи стабільності національної валюти.

Процес фіскалізації доходів державного бюджету суттєво посиляться за рахунок зростання частки непрямих податків (податків на споживання), платниками яких є фізичні особи – кінцеві споживачі товарів і послуг [4, с.272]. Тобто, відбувається не реальне зростання доходів бюджету за рахунок розширення бази оподаткування та збільшення обсягів сплати податків, а номінальне поповнення за рахунок, так званого, «інфляційного податку» на споживання.

Щодо динаміки ВВП за той же період, прослідковується тенденція зміни

ВВП у векторі від зменшення до поступового збільшення (*табл. 4*), проте тільки у національній валюті, що супроводжене рядом факторів, які були описані нами раніше. У доларовому еквіваленті обсяги ВВП України за період з 2012 по 2017 роки катастрофічно знижувався. У 2014-2015 роках, коли економіка країни зазнала страшних ударів, обсяг ВВП був у 1,9 раз менше, аніж у 2012. Станом на 2017 рік ситуація кращою не стала, бо сума зовнішнього боргу теж зростає.

Таблиця 4

Динаміка показників ВВП України з 2012-2017 рр.

Показники / Роки	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ВВП, млн. грн.	1408889	1454931	1566728	1979458	2383182	2982920
ВВП, млн. дол. США	175781	183310	131805	90615	93270	112154
Темпи приросту ВВП у млн. дол. США, до попереднього року, %	7,74	4,28	-28,10	-31,25	2,93	20,25

Джерело: розраховано автором за даними <http://www.worldbank.org>

Правильно оцінити стан економіки в реальному часі та розробити відповідну дієву бюджетно-податкову політику на майбутній період – досить складне питання. Але можливо реалізувати завдяки автоматичним стабілізаторам, які включають податкові платежі, що рухаються одночасно з доходами та витратами, а також соціальні трансферти, такі як допомога по безробіттю, яка автоматично підвищує сукупний попит та пом'якшує удари під час спаду економіки. Це тому, що такі стабілізатори працюють в режимі реального часу, без затрати часу на ухвалення рішень або їх виконання, тому вони є дуже ефективним способом стабілізації фіскальної політики.

Держава використовує фіскальну політику чи політику стабілізації для того, щоб зберегти економіку здоровою та функціональною. Уряд використовує методи та інструменти, щоб уникнути двох проблем, які дестабілюють економіку – безробіття та інфляції. Високий рівень безробіття виступає індикатором того, що економіка функціонує неефективно. І навпаки, низький рівень безробіття свідчить про стабільність економічної системи країни.

Інфляція зумовлена надмірним збільшенням грошової маси чи державних видатків, відповідно до теорії попиту.

Тому з метою стабілізації національної економіки та оптимального перерозподілу фінансових ресурсів органами державної влади, перш за все, слід спиратися на наступні принципи: цілеспрямованості (досягнення оптимального поєднання рівня зайнятості, виробництва та інфляції, досягнення певного рівня ВВП), пріоритетності (виділення першочергових напрямів її реалізації), ефективності (забезпечення процесу виходу з кризи, стабілізація національної економіки та мінімізація прояву кризових явищ), адаптації (постійний аналіз та контроль за показниками соціально-економічного розвитку та здійснення коригування у бік посилення ефекту стабілізації від заходів впливу), комплексності (комплекс взаємопов'язаних дій із мінімізації та усунення впливу кризових явищ на національну економіку) [8, с.160].

Роль податкових інструментів у процесі стабілізації національної економіки розкривається у їхньому впливі на економіку та структуру державних видатків. До податкових інструментів відносять податки та збори, систему оподаткування, спеціальні режими оподаткування. Податкове регулювання відіграє ключову роль у процесі фіскального наповнення державного бюджету, тобто формуванні фінансових ресурсів держави для здійснення покладених на неї функцій та реалізації основних програм і напрямків економіко-політичної діяльності в цілому. Система оподаткування та податки є елементами механізму податкового регулювання, завдяки яким, здійснюється вплив на фіскально-економічні відносини учасників податкової сфери всередині країни – на національному рівні. При використанні податкового механізму відбувається збільшення надходжень податкових платежів та інших зборів, здійснюється приплив фондів грошових коштів.

В той же самий час, застосування податкових інструментів спричиняє поживавленню чи послабленню втручання учасників податкових відносин. Це свідчить про необхідність збалансованого регулювання податкової сфери

держави в рамках забезпечення реалізації інтересів усіх учасників таких відносин.

Система оподаткування, як ще один інструмент стабілізації національної економіки, реалізує можливість держави в особі уряду створювати сприятливі податково-економічні умови всередині країни, сприяти збільшенню потоків інвестиційного капіталу на основі використання дієвих інструментів впливу на такі процеси: застосування пільг та преференцій, створення інноваційно сприятливих умов, послаблення податкового тиску.

У свою чергу, тісно пов'язаним з системою оподаткування інструментом стабілізації економіки є податкове навантаження. Воно є результатом застосування методів бюджетно-податкової політики держави та являє собою якісну характеристику загальної системи оподаткування країни.

А. Соколовська під податковим навантаженням розуміє вартісне вираження всієї сукупності податків, зборів та інших обов'язкових платежів до бюджетів усіх рівнів, які повинна сплачувати юридична чи фізична особа згідно з чинним податковим законодавством країни [5, с.10].

Цей податковий інструмент стабілізації економічних процесів в межах країни може реалізовуватися у двох формах впливу, зокрема: зниження загального рівня податкового навантаження, що сприяє пожвавленню всіх економічних процесів і зменшення частки тіньової економіки, однак супроводжується тимчасовим скороченням доходної частини бюджету на період до відповідного збільшення податкової бази; збільшення податкового навантаження, що у свою чергу супроводжується скороченням обсягу вивільнених коштів, які суб'єкти господарювання не можуть пустити в обіг для примноження доходів і, відповідно, виникненню необхідності сплати додаткових сум податків.

Зменшення чи збільшення загального рівня оподаткування можна досягти не лише шляхом зміни розміру податкових ставок, але й шляхом збільшення чи скорочення обсягів податкових пільг для певних категорій платників податків – суб'єктів господарювання чи населення.

Станом на 2018 рік загальне податкове навантаження в Україні становить 37,8%, в Європейському Союзі цей показник дещо вищий і становить 40,5%, тоді як загальний світовий показник податкового навантаження – 39,6%. Україна в порівнянні з показниками 2016 року, поліпшила свої позиції майже вдвічі, а саме на 41 відсотковий пункт [6, 134].

Різниця між рівнями податкового навантаження у країнах ЄС є суттєвою: найнижчий показник податкового навантаження в Ірландії (23,48%) є майже вдвічі меншим, ніж найвищий показник у країнах ЄС, а саме у Франції (47,6%) (табл. 5). Такі відмінності у рівнях податкового навантаження зумовлені як різними підходами до встановлення виду і розміру податкових ставок, об'єктів і баз оподаткування, так і різним рівнем економічного розвитку та обсягу ВВП досліджуваних країн.

Таблиця 5

Рівень податкового навантаження в окремих країнах ЄС у 2016 році

Країна	Рівень навантаження, %
Франція	47,6
Бельгія	46,8
Італія	42,9
Люксембург	39,6
Португалія	36,9
Польща	34,4
Іспанія	34,1
Швейцарія	27,7
Ірландія	23,8

Джерело: побудоване автором на основі даних Eurostat (<http://ec.europa.eu>)

Отже, варто підсумувати, що за високого рівня податкового навантаження зменшується економічна активність суб'єктів господарювання у межах країни, відбуваються процеси різкого переміщення капіталу за кордон, сповільнюються темпи росту валового внутрішнього продукту. У свою чергу, за низького рівня податкового навантаження бюджети усіх рівнів недоотримують кошти та не можуть у повному обсязі фінансувати програми економічного і соціального розвитку чи підтримувати сталий економічний розвиток країни.

Процес впливу податкового навантаження на пересічного платника

податків в Україні – дієвий спосіб підвищення чи зниження обсягів податкових надходження до бюджетів усіх рівнів. При застосуванні такого методу держава може акумулювати додаткові фінансові ресурси та направити їх у різні сектори економіки для перекриття кризових тенденцій, затримати темпи падіння чи розвитку економіки на певному відносно стабільному рівні, і таким чином виграти час для розробки та впровадження нової стратегії економічного розвитку країни. Також зменшивши податковий тиск, держава може створити позитивні умови для нагромадження коштів самими платниками, які в результаті можуть бути використанні останніми, як інвестиційний капітал, та у перспективі стануть базою фінансового та інвестиційно-інноваційного розвитку держави. Проте такий сценарій розвитку подій навряд чи швидкий та не стримає негативні тенденції спаду в економіці, оскільки платники податків-суб'єкти господарювання ретельно оцінюють ризик вкладення капіталу, та розуміють, що часто дохід не вартий такого ризику. Тому уряд деяких країн формує високий рівень податкового навантаження, що дозволяє контролювати грошові потоки в країні та перерозподіляти їх оперативно за необхідністю.

Щодо структури системи оподаткування, то це системний інструмент податкового регулювання, що передбачає розробку та введення нових видів податків та обов'язкове виключення із системи оподаткування тих податків, фіскальний потенціал яких вичерпаний або неефективний при реалізації, а також зміну розмірів податкових ставок за різними видами податків.

Податки безпосередньо впливають на рівень і структуру сукупного споживчого попиту. Вони можуть сприяти розширенню масштабів виробництва в окремих галузях економіки чи гальмувати його. Через податкові інструменти держава регулює фінансово-господарську діяльність підприємств і населення. Завдяки грошовій оцінці сум податків можливо кількісне зіставлення показників доходів з потребами держави у фінансових ресурсах.

Якщо орієнтуватися на практику оподаткування провідних країн світу, то можна стверджувати, що в Україні є значний потенціал для удосконалення

прибуткового та майнового оподаткування населення шляхом збільшення податкового навантаження залежно від рівня доходів громадян [7, с.125].

Ще у 1919 році шведський економіст Ерік Ліндаль (Lindahl) у своїй роботі «Справедливість оподаткування» запропонував принцип, згідно з яким частка індивіда у фінансуванні суспільного блага (інтерпретована як «податкова ціна» граничної одиниці суспільного блага) повинна точно відповідати граничній вигоді суспільного блага для цього індивіда. У його моделі «добровільного обміну» рівновага досягається за умови, коли і ставка податку, і обсяг частини суспільного блага стають об'єктом переговорів [10, с. 495]. Фактично Е. Ліндаль у своїй моделі інтерпретував вплив політичних факторів на бюджетний процес і фінансову політику загалом. В умовах демократичного суспільства необхідно знаходити компроміс у прийнятті рішень між державою і платниками податків, оскільки вартість суспільного блага визначається суб'єктивно психологічними оцінками його споживачів. Відсутність довіри до уряду з боку населення може призвести до ігнорування виконання запропонованих «правил гри» шляхом зміни юрисдикції платника податку, переходу до тіньових схем ведення бізнесу тощо або взагалі перейти до відкритих акцій непокори [7, с.123].

Тому в розрізі такої ситуації в системі оподаткування та податкового законодавстві України важливим кроком для стабілізації негативних тенденцій розвитку економіки країни може виступити чітко визначений коридор розподілу доходів населення і одночасна диференціація ставок податку на доходи та податку на прибуток, а зокрема, поряд із такою диференціацією також доцільно ввести в Україні адекватний прогресивний податок на майно, або ж так званий «податок на розкіш». Паралельно слід запровадити зменшену ставку податку для осіб з відносно низьким рівнем доходів [11, с.131].

Наступним кроком у процесі покращення ефективності використання податкових інструментів стане посилення контролю з боку фіскальних органів за сплатою підвищених ставок податку на доходи фізичних осіб шляхом використання непрямих методів, а саме – законного підтвердження отримання

доходів, за які здійснювалася купівля предметів розкоші даним платником, максимального запровадження системи безготівкових розрахунків за товари, роботи та послуги у межах країни. Зменшення обігу готівки всередині країни сприятиме оперативнішій перевірці доходів та витрат окремо взятого платника, тобто буде сприяти скороченню сектору тіньових доходів та підвищенню рівня легалізації доходів населення [12, с.97].

Такі засоби сприятимуть реалізації на практиці ефективної фіскальної політики, зростанню податкових надходжень до бюджету за рахунок реальних розмірів сплати цих сум відповідними платниками.

Висновки. Узагальнюючи вищевикладені наукові погляди, вважаємо, що під «податковими інструментами стабілізації національної економіки» слід розуміти набір взаємопов'язаних засобів впливу держави на систему оподаткування та податкові відносини, що завдяки ефективному та налагодженому функціонуванню, сприяють стабілізації економічних процесів та можливому подальшому зростанню економічного добробуту країни в цілому.

Роль податкових інструментів в стабілізації національної економіки зумовлена не лише їх суто фіскальною функцією – наповненням бюджету держави, але й у створенні сприятливих соціально-економічних та інноваційно-інвестиційних умов, регулювання яких дозволить направляти усі отримані грошові потоки у необхідні перспективні напрямки стабілізації та піднесенню національної економіки, її подальшому беззаперечному позитивному функціонуванню.

Податкові інструменти у більшості країн світу розглядаються як перспективний напрямок впливу на економічні процеси в країні з метою стабілізації негативних тенденцій та усуненню подальших загроз спаду. Тому перспективою подальших досліджень є вивчення передового досвіду зарубіжних країн щодо функціонування податкових інструментів стабілізації економічних процесів в країні.

Список джерел:

1. Пашко П. В. Методика розрахунку прогнозних обсягів податкових надходжень від імпорту товарів / П. В. Пашко, Т. Д. Ліпіхіна // Вісник Академії митної служби України. – 2010. – №1(43). – С. 5–20.
2. Іванов Ю. Б. Податковий менеджмент: Навчальний посібник / Ю. Б. Іванов, А. І. Крисоватий, А. Я. Кізіма, В. В. Карпова. – Київ : Знання, 2008. – 525 с.
3. Blinder and Solow Analytical foundations of fiscal policy / The economics of public finance (Brookings, Washington, DC) 3.– 1974.–115.
4. Коляда Т.А. Державний бюджет України на 2018 рік: особливості формування та перспективи виконання / Т.А. Коляда // Бізнес Інформ. – 2018. – №4. – С. 267-274.
5. Соколовська А. Теоретичні засади визначення податкового навантаження та рівня оподаткування економіки / А. Соколовська // Економіка України. – 2006. – № 7. – С. 40-12.
6. Романюта Е. Моніторинг рівня податкового навантаження в Україні та країнах ЄС / Едуард Романюта // Світ фінансів. – 2017. – № 2(51). – С. 134-140.
7. Коляда Т.А. Податкові інструменти забезпечення соціальної справедливості в державі / Т.А. Коляда // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет. – 2012. – Вип. 11. – Частина 1. – С. 120-125.
8. Кужелев М.О. Особливості формування державної фінансової політики в умовах європейської інтеграції України / Кужелев М.О., Житар М.О. // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України: електронне наукове видання. – 2015. – № 2. – С. 154–163.
9. Центр соціально-економічних досліджень / проект Ціна держави / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: cost.ua/budget.
10. Чухно А.А. Сучасні економічні теорії: підручник / А.А.Чухно., П. І. Юхименко, П. М. Леоненко; За ред. А.А. Чухна. – К. : Знання, 2007. – 878 с.
11. Фінансовий механізм структурної модернізації економіки України: [монографія / за ред. С.В. Онишко, В.П. Унінець-Ходаківської]. – Ірпінь: Видавництво Національного університету ДПС України, 2013. – 606с.
12. Новицький А.М., Коляда Т.А., Касьяненко Л.М. Легалізація коштів, з яких не сплачено податки / А.М. Новицький, Т.А. Коляда, Л.М. Касьяненко // Науково-практичне видання. – Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2007. – 158 с.
13. Кужелев М.О. Формування механізму управління кредитоспроможністю підприємства в умовах інноваційного розвитку економіки України / М.О. Кужелев, М.О. Житар // Науковий вісник Національного

університету державної податкової служби України (економіка, право). – 2015. – Вип. 2 (69). – С. 57-62.

Коляда Тетяна Анатоліївна – кандидат економічних наук, с.н.с., доцент, доцент кафедри фінансів ім. Л.Л.Тарангул Університету державної фіскальної служби України (м. Ірпінь).

Ковалюк Анастасія Вікторівна – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти Навчально-наукового інституту фінансів, банківської справи Університету державної фіскальної служби України (м. Ірпінь).